

- Стасюк І.М. «Самвидав» в українському національному русі 1960 – 1970-х років / І.М. Стасюк // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – Львів, 2000. – № 408. – С. 122-126.
28. Бажан О. Г. Опозиційний рух в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.): Дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1996. – 193 с.; Каганов Ю.О. Опозиційний рух в Україні і країнах Центрально-Східної Європи (1980-ті - 1991 рр.): компаративний аналіз: Дис.... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ю.О. Каганов; Запоріж. нац. ун-т. - Запоріжжя, 2009. – 288 с.; Кривдіна І.Б. Гельсінський рух і його вплив на національно-політичні процеси в Україні (1976 – початок 90-х років): Дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. – О., 2001. – 161 с.; Русначенко А.М. Національно-визвольний рух в Україні – середина 1950-х – початок 1990-х років: Автореф. дис.... д-ра іст. наук: 07.00.01. - 42 с.; Стасюк І. М. Український національно-патріотичний рух в УРСР (середина 1950-х – кінець 1980-х років): Дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. – Л., 2002. – 226 с.
29. Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР. – Т. 1. Україна. – Частина 1. – Харків: Права людини, 2006. – 516 с; Частина 2. – 504 с.
30. Рух опору в Україні: 1960-1990. Енциклопедичний довідник / Передм. Осипа Зінкевича, Олесь Обертаса. – К.: Смолоскип, 2010. – 804 с.

Ведмидь Л.А. ОППОЗИЦИОННОЕ ДВИЖЕНИЕ В УКРАИНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 1950-Х-СРЕДИНЕ 80-Х ГОДОВ: ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ

В статье анализируется состояние научной разработки проблемы оппозиционного движения в Украине второй половины 1950-х – середины 80-х годов в современной отечественной историографии. Сделана попытка систематизации наработки украинских исследователей по данной проблеме.

Ключевые слова: историография, оппозиционное движение, диссидентское движение, диссидент, самиздат, движение шестидесятников, шестидесятник, правозащитное движение.

Vedmid' L.A. OPPOSITION MOVEMENT IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF 1950TH - MEANS OF 80TH: DOMESTIC HISTORIOGRAPHY

The article analyzes a state of scientific development of the problem of the Ukrainian opposition movement of the second half 50-th the middle of 80-th in modern Ukrainian historiography. The attempt of systematization of works of the Ukrainian researchers on this issue is done.

Key words: historiography, opposition movement, dissident movement, dissident, samizdat, sixties movement, man of the sixties, human rights movement, USSR.

УДК 94 (477)+303.446.4

В.В. Тарасов

ПОЛІТИКА «ПРИСКОРЕННЯ» (1985-1987 РР.) В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ: ПРИРОДА, ВИТОКИ, СУТНІСТЬ

У статті досліджується проблематика т.зв. раннього етапу перебудови – політики прискорення (1985-1987 рр.). Автор аналізує витоки та сутність прискорення, досліджує характер та способи співіснування концепції прискорення із політикою перебудови; визначає особливості історично-наукового аналізу прискорення, його образи в сучасних дослідженнях.

Ключові слова: прискорення, перебудова, М.Горбачов, історіографія

В історії горбачовської перебудови 1985-1991 рр. початковий етап має цілу низку особливостей історіографічного характеру. По суті дослідження витоків та безпосередніх обставин формування ініціатив М.Горбачова лишаються сьогодні на маргінесі історії перебудови.

Малодослідженим є курс на «прискорення» 1985-1987 рр., хоча саме він «відкриває» Горбачова та його епоху в якості об'єкту історичного дослідження. Російській історик М.Філатов пояснює подібну неувагу до раннього етапу перебудови своєрідним «протириччям» між очевидним історичним значенням проблеми «прискорення», і тим, «в якому масштабі вона (проблема) була представлена радянському суспільству» [1, с. 50]. Іншими словами, автор вбачає першочергову причину у питаннях стратегічних прорахунків самих архітекторів перебудови.

На наш погляд, до цього мотиву варто щонайменше додати специфіку історіографії перебудови, яка склалася за останні 25 років. Невизнаність реформаторського старту горбачовських ініціатив вже давно визнано в якості чиннику, що напряму впливає на вибір хронології, проблематики та ракурсу дослідженні історії перебудови.

Подібна ситуація є, насправді, не більше, ніж ефектом сприйняття. В рамках 1985-1991 рр. «прискорення» цілком ймовірно може претендувати на статус єдиної наперед продуманої ділянки перебудови й слугувати цікавим як для того часу прикладом раціональної, а не рефлексивної – ситуативно-виникаючою як реакція на виклики часу – спроби реформування економіки СРСР. Це, своєю чергою, істотно змінює уявлення про природу та сутність перебудови в цілому.

Ще однією особливістю раннього етапу перебудови є його очевидна детермінованість усією попередньою радянською історією реформації «зверху». Варто відмітити, що стратегії «перебудови» та «прискорення» у відповідних формах та масштабах СРСР переживав задовго до 1985 року. Можна згадати «прискорення розвитку сільського господарства» у 1953 рр., або ж індустріалізацію 1930-х тощо. Відтак, в історичній ретроспективі курс на прискорення може розглядатися як чергова, проте відмінна від власне «перебудови» спроба «оновлення соціалізму».

У зв'язку із цим логічними є кілька напрямів, що потребують дослідження як в історичному, так і в історіографічному ракурсах, і які становлять мету даної публікації: 1) проаналізувати витоки та сутність курсу на «прискорення»; 2) дослідити характер та способи співіснування концепції «прискорення» із політикою «перебудови»; 3) визначити особливості історично-наукового аналізу «прискорення», його «образи» в сучасних дослідженнях.

«Прискорення»: андропівська фаза «перебудови». Теза про т.зв. «андропівську фазу» перебудови належить відомому радянському історичному М.Гефтеру [2, с. 369]. У подальшому вона неодноразово повторювалась у вітчизняній та зарубіжній історіографії і сьогодні вважається достатньо вірогідною.

На наш погляд, правильніше говорити про «догорбачовську» фазу перебудови, тобто таку, що сформувалася до 1985 року, містить ознаки подальших «перебудовних» змін в економіці та політиці СРСР, проте безпосередньо не пов'язана із ініціативами Горбачова.

Риторика «прискорення» та «перебудови» розпочинається із приходом до влади Ю.Андропова у 1982 році. Зокрема, вже в офіційній промові нового генерального секретаря йдеться про наміри «прискорити темпи розвитку економіки, збільшити абсолютні розміри приросту національного доходу, продукції промисловості та сільського господарства, обсяг роздрібного товарообігу» [3, с. 6]. Оскільки Пленум обговорював проекти держплану та бюджету, питання «прискорення» набуло особливого звучання, увійшовши до фінального документу – Постанови Пленуму і лишаючись при цьому у річищі «рішень XXVI з'їзду КПРС». У Постанові Пленуму зокрема зауважувалося наступне: «Відмічаючи особливо важливе значення успішного виконання плану економічного та соціального розвитку на 1983 рік для п'ятирічки в цілому, Пленум ЦК звертає увагу партійних, радянських, господарських та інших організацій, трудових колективів на необхідність спрямувати усі зусилля на реалізацію найважливішого завдання, висунутого XXVI з'їздом партії, – посилення інтенсифікації суспільного виробництва і підвищення ефективності народного господарства. В максимальному ступені використовувати наявні можливості для покращення господарської діяльності, прискорення науково-технічного прогресу, зростання виробничих сил в усіх галузях народного господарства...» [3, с. 25-27].

У контексті «прискоренні науково-технічного прогресу» Андроповим було вжите і поняття «перебудова»: «...Дуже важливо по-господарськи використовувати вугілля, природний газ, нафту, нафтопродукти, енергію тепла та електроенергію. Це вимагає, звісно, певної перебудови в усіх галузях і насамперед – широкого впровадження енергозберігаючої техніки та технології, покращення нормативів, використання матеріальних і моральних стимулів у боротьбі за економію, більш суворого визиску за надвитрати, перевищення норм та лімітів» [3, с. 14].

Слід відмітити, що на відміну від горбачовських – андропівські «прискорення» та «перебудова» в рамках тодішньої офіційної риторики не виглядали неологізмами і не надто вирізнялися у загальноживаній партійній лексиці. Характерним також є те, що, дані поняття

.....
відсутні у предметних покажчиках офіційних збірок 1982-1984 рр., включно із збіркою промов самого Ю. Андропова.

Нагадаємо, що предметні покажчики термінологічно описують дискурс проблеми. У нашому випадку, техніко-бібліографічний інструментарій офіційної партійної літератури є ідеологічно вивіреним тезаурусом, що формує відповідне уявлення про предметну частину книги, в тому числі і ідеологічне. Відтак наявність в офіційному партійному дискурсі 1982-1984 рр. неологізмів горбачовської епохи із одночасною відсутністю цих понять в тодішньому офіційному тезаурусі, може зіграти із дослідником злий жарт. Спокуса «приписати» Ю. Андропову батьківство «перебудови», принаймні в її зародкових, гіпотетичних формах, є надто очевидною. Натомість, концепти «інтенсифікація індустріального розвитку», «перебудова сільського господарства» тощо достатньо активно використовувались в офіційній партійно-господарській лексиці СРСР 1930-х, 1950-х, 1960-х рр. і вочевидь були невід'ємною складовою радянської лексичної культури [4].

Характерне свідчення про сутність «прискорення» зразка 1982 року надає російський дослідник С. Семанов. За його спогадами, питання «прискорення науково-технічного прогресу» обговорювалося у жовтні 1982 року, на одному з останніх засідань Політбюро ЦК КПРС ще за життя Л. Брежнєва і мало бути центральною тезою інаугураційної промови нового керманіча СРСР та, вочевидь, символізувати продовження «старої» політики «новими» («прискореними») методами. Утім, раптова смерть Брежнєва призвела до влади Юрія Андропова, який і озвучив наведені вище тези 22 листопада 1982 року на пленумі ЦК КПРС [5, с. 120].

Сутність андропівського «прискорення» полягала у пошуку поєднання «переваг соціалістичного ладу із досягненнями науково-технічної революції», у розкритті резервів існуючого соціально-економічного ладу, який продовжував називатися «розвиненим соціалізмом». Зокрема, це безпосередньо впливає із офіційної риторики Андропова 1982-1983 рр.

Слід відмітити те, що упродовж 1982-1984 рр. термін «прискорення» так і не набув конотаційного звучання, скоріше йшлося про риторику пришвидшення, інтенсифікації економіки «розвиненого соціалізму» тощо.

«Родзинкою» андропівського «прискорення» стають тези про налагодження трудової дисципліни та оптимізацію праці, які, за свідченнями багатьох мемуаристів та дослідників, цілком позитивно сприймалися радянським загалом. Постійно наголошуючи на тому, що економіка СРСР має величезний, невикористаний потенціал, Ю. Андропов закликав «перебудовувати господарський механізм», «пришвидшувати темпи роботи», та, зрештою, «вивчати суспільство, у якому ми живемо» [6].

Відтак, найвірогіднішою причиною появи терміну «прискорення» на початку 1980-х рр. можна вважати т.зв. «потенціальну концепцію» радянської економіки, тобто таку, що має приховані резерви (потенціали), а отже потребує не заміни, а вдосконалення, зняття низки перепон, більш ретельного адміністрування, ентузіазму працівників та ін.

Цікаво відмітити, що закріплення терміну «прискорення» у політичному дискурсі 1980-х рр. напряму пов'язане із тодішнім академічним середовищем в СРСР, зокрема із науковими пошуками радянських соціологів та економістів (А. Аганбегян, Т. Заславська та ін.). Як нове соціально-економічне поняття, «прискорення» виникає в непростих обставинах, що склалася навколо обговорення у ЦК КПРС, Держплані та відповідних відомствах низки важливих соціально-економічних питань: у 1982 році – реалізації «Продовольчої програми СРСР на період до 1990 року»; у 1983 році пропозицій Держплану в рамках обговорення програми перспективи соціально-економічного розвитку СРСР до 2000 року тощо [7, с. 19].

Квінтесенцією саме такого способу мислення та оцінки економічної ситуації в країні стає розгорнута стаття генсека у березневому номері журналу «Комуніст» 1983 року – «Вчення Карла Маркса та деякі питання соціалістичного будівництва в СРСР», із якої, на наш погляд, варто згадати два характерні фрагменти: «Можна знову і знову повторювати основоположну ідею Маркса про те, що для прискорення прогресу виробничих сил потрібні відповідні форми організації економічного життя, проте справа не зрушиться з місця, поки ця теоретична істина не буде переведена на конкретну мову практики. Наріжним каменем є сьогодні завдання продумати та послідовно втілити заходи, що здатні надати більший простір для дій тим колосальним творчим силам, що закладені в нашій економіці... Нам потрібно тверезо представляти, де ми сьогодні перебуваємо. Забігати вперед – означає висувати неіснуючі

.....
завдання; залишатися тільки на досягненому – значить не використовувати усього того, що ми маємо. Бачити наше суспільство в реальній динаміці, з усіма його можливостями і потребами – ось що наразі необхідно» [6, с. 236, 245].

Головні образи «прискорення» в сучасній історіографії. На наш погляд, воцінках горбачовського «прискорення» переважають два протилежні напрями. У межах першого «прискорення» є «етапом осмислення ситуації», своєрідним «інкубатором» перебудови, або, як визначає це у мемуарах В.Медведев, «утробним періодом перебудови». Відтак, цілком природно, що цей період містить чимало політичних помилок, проте, водночас, саме він є своєрідною «проформою» перебудови.

У межах другого, «прискорення» виступає «справжньою» перебудовою – єдиною ділянкою ініціатив Горбачова, що мала наперед розроблену концепцію, колектив авторів та теоретиків, зрештою – позитивну динаміку, яку можна проілюструвати мовою економічної статистики та соціології.

Слід мати на увазі, що під оцінками «прискорення» в історіографії ми розуміємо, насамперед, кілька важливих аспектів історії реформ 1985-1987 рр., зокрема питання хронологічних рамок «прискорення», питання його сутності, репрезентативність джерел за якими досліджують «прискорення» тощо.

Перший напрям безпосередньо пов'язаний із питанням раціональності перебудови, при що ми вже неодноразово писали в інших матеріалах [8; 9]. Слід відмітити, що в сучасній історіографії історії перебудови дане питання лишається найбільш актуальним.

В межах цього напрямку слід, на нашу думку, окремо розглянути дві характерні тенденції. Насамперед, прискорення доволі часто характеризується дослідниками в якості певного «андропівського шлейфу», який супроводжував Горбачова у 1985-1986 рр. У цьому сенсі спроби оцінити цей неминучий спадок позитивно, постійно наражаються на абсолютну невідповідність «прискорення, як нового НЕПу» зразка 1985-1986 рр. та «перебудови, як революції» зразка 1989-1991 рр. [10, с. 126-127]. Іншими словами, Горбачова і Андронова гармонійно можна поєднати виключно в «ранніх» перебудовних ремінісценціях. На наш погляд, саме із цієї причини зарубіжна історіографія зазвичай оминає тему «прискорення». Ранній етап перебудови «до 1987 року» часто взагалі не вважається власне реформаторським. Як зауважував у 1994 році В.Медведев: «Сьогодні лінія на прискорення соціально-економічного розвитку країни у когось викликає поблажливу посмішку, в когось – іронію. Проте це був неминучий етап осмислення ситуації, яка склалася в країні, шліхів виведення суспільства з пригальмованого стану. Перебудова почалась саме з висновку про прискорення соціально-економічного розвитку» [11].

Вочевидь із вище означеною тенденцією напрямку пов'язана інша стратегія дослідження історії перебудови, яка в більшості стосується дослідницької літератури і характеризується надзвичайно цікавою, з нашого погляду, рисою «видаляти» прискорення за межі т.зв. «реальної» перебудови.

Слід зазначити, що дана теза сформувалася в рамках політичного, а не історіографічного дискурсу. Скоріш за все відмова від прискорення була актом «відрізання» андропівського шлейфу, а разом з ним і усього, що пов'язувало Горбачова та його оточення із їхнім «старим світом».

В межах сучасної історіографії найбільш послідовно цю концепцію відстоює «Горбачов-Фонд». По суті, йдеться про суму нових рис, що відділяють «прискорення» від «власне перебудови». При цьому центральною відомістю є кардинальна переорієнтація вектору розвитку горбачовських ініціатив. В.Барсенков застосовує для означення цього початкового етапу метафору «авторитарна перебудова» [12, с. 105].

Наприклад, А.Баранов підкреслює, що «на перших етапах її розвитку» перебудова розпочиналася «не як громадський проект, а як проект влади»: «Усі основні ідеї, терміни, кампанії, гасла 85 – 86-го років – були генеровані владою» [12, с. 106]. Натомість, на думку автора, перебудова стає громадським проектом лише тоді, «коли у 1988 році більшість кампаній або явищ першої фази перебудови або завершуються, або перероджуються у щось абсолютно інше»: власне у процес, що має риси своєрідної «перебудови знизу». Цікаво, що серед ознак цієї «ситуації переходу», А.Баранов називає і «вихід з ужитку слова «прискорення» [12].

Подібну логіку демонструють і інші дослідники. Приміром, М.Загладін пропонує вважати часом початку «реальної перебудови» 1986 рік, коли «заклики до прискорення» не спрацювали, а іноді навіть обернулися на «контрпродуктивні». Натомість почала діяти «логіка змін, логіка процесу, що розвивався спонтанно, мимоволі ініціаторів цього процесу».

Варто зазначити, що в останній доповіді «Горбачов-Фонду», присвячений 25-річчю з початку перебудови за точку «зриву» прискорення береться т.зв. «реформа 1987 року»: «...Впродовж перших двох років в економічній політиці наголос було зроблено на прискорення науково-технічного прогресу, наведення порядку та дисципліни, підвищення відповідальності кадрів. ...Після двох років пошуків, дискусій та пробних кроків на початку 1987 року Горбачов, враховуючи ускладнення соціально-економічного становища, поставив питання про кардинальну реформу економічної системи» [13].

Кардинально інший напрям в дослідженні горбачовського «прискорення» пов'язаний із його означенням як «справжньою» перебудови, що, між іншим, є безпосередньою ознакою не лише складності аналізу історії перебудови, але специфічності джерел за якими перебудова досліджується.

Насамперед, не слід забувати, що саме по собі нове політичне гасло «прискорення» слугувало метафорою конкретних соціально-економічних змін, що характеризували не лише оновлення політичного курсу в країні, але й унаочнювало «зростання» Горбачова як політичного лідера.

Нагадаємо, що Горбачов та його оточення розробляли концепцію прискорення з 1983 року, в рамках андропівського плану «потенціального соціалізму». Це надає можливість дослідникам перебудови стверджувати, що «прискорення» вже навесні 1985 року було «запланованим», продуманим актом: «...Причому вже тоді, на квітневому Пленумі, завдання прискорення не зводилося до підвищення темпів зростання, а було органічно пов'язане із здійсненням серйозних змін і в господарському механізмі, і в соціальній та інших сферах суспільного життя. З ним пов'язувалися головні надії на прогрес в країні і виведення її на сучасний рівень світової цивілізації» [11].

Іншим аргументом на користь означенням «прискорення» як «справжньою» перебудови є, як уже зазначалося, цілком конкретна можливість проілюструвати позитивну економічну динаміку «прискорення» мовою економічної статистики та соціології.

Взагалі, сам факт існування певної наперед продуманої стратегії вже є публіцистичним аргументом на користь раннього етапу перебудови, зважаючи на доволі невтішні, передусім економічні, показники подальших реформ Горбачова. Для прикладу процитуємо російського публіциста Д.Травіна: «Рубіж 1985-1986 рр. представляв собою, мабуть, один із найсвітліших моментів в новітній історії нашої країни...Виголошувалось безліч правильних промов, швидко змінювалися кадри, до керівництва країною приходили люди порівняно молоді і, що найголовніше, доволі тямущі, здатні спілкуватися людською мовою та без папірця. В цих людях ми впізнавали самих себе і робили простий, начебто очевидний висновок: втеча з Кремля маразматиків, панування здорового глузду, реальне піклування про добробут країни здатні у найкоротші строки вивести СРСР з кризи» [14].

Варто відмітити, що те, що на перший погляд є незаперечним аргументом для тлумачення «прискорення» як, свого роду, концептуальної частини «перебудови», є водночас і найбільш слабким місцем у даному історіографічному напрямі. Зокрема підкріплення справжності «прискорення» аргументами певного економічного успіху – нехай навіть і часткового та не надто очевидного у повсякденному житті радянського громадянина – викликає зауваження в середовищі самих економістів. Так, В.Кудров вважає, що не дивлячись на залучення до розробки «горбачовської стратегії прискорення» кращих вітчизняних економістів, результати не були і не могли бути по-справжньому революційними, оскільки тодішні радянська економічна теорія у своєму реформаторському пориві відштовхувалася від традиційних радянських постулатів про «адміністративно-командне стимулювання умов виробництва», а відтак «становище радянської економічної науки на початку горбачовської перебудови принципово нічим не відрізнялося від її стану у період брежневщини» [15, с. 29].

В цілому, з огляду на цілковиту риторичність офіційних документів 1985-1986 рр. достатньо важко оцінити ступінь відвертості генсека, розрізнити його політичні маневри від щирого аналізу реальної ситуації в країні. Горбачов називає «прискорення» «політикою»,

стверджує що «прискорення» має «критерії», є «стратегією» та спирається на «теоретичну базу». Зрештою, в офіційній риторичі «прискорення» переростає у «політичний курс».

Відтак, першочергово, нам видається методологічно важливим порівняння зміни обсягу понять «прискорення» та «перебудова», які, нагадаємо, з'являються водночас в межах андропівського дискурсу.

Очевидним є те, що поняття «прискорення» та «перебудова» належали спільній поняттєвій лакуні і, як уже зазначалося, формуються у спільному академічному середовищі радянських економістів та соціологів на початку 1980-х років. До політичного вжитку «прискорення» вводиться Ю.Андроповим та М.Горбачовим під час обговорення низки важливих соціально-економічних питань у ЦК КПРС, Держплані та відповідних відомствах упродовж 1982-1984 рр.

По-друге, на той час, коли горбачовське реформування мало назву «прискоренням», «перебудова» в більшості стосувалася лише питань кадрової політики в КПРС. Ось, приміром, яким чином описує процес переростання «прискорення» у «перебудову» В.Медведев: «Доповідь [На Пленумі ЦК КПРС у 1985 році. – В.Т.] стала розгорнутим обґрунтуванням нового політичного курсу партії. Формула прискорення на з'їзді була наповнена новим змістом, сутність якого у перетворенні, перебудові суспільства. І не випадково, що у завершальному слові на з'їзді Горбачов сказав: «Прискорення, радикальне перетворення в усіх сферах нашого життя – не просто гасло, а курс, котрим партія піде твердо та неухильно». Сам термін «перебудова» було застосовано на з'їзді лише принагідно до партійної та кадрової роботи. Проте по суті справи про неї [про перебудову – В.Т.] йшлося приналежно до усіх основних сфер життя і діяльності нашого суспільства....А незабаром – 8 квітня 1986 року, виступаючи на зустрічі із трудящими міста Тольятті, Горбачов говорив вже про перебудову у тому повному сенсі, в якому цей термін увійшов до політичного обігу у нас та за кордоном» [11]. Утім, варто мати на увазі, що незабаром саме «прискорення» перетворюється на усього лише «ділянку перебудови». Таким чином, в історичній ретроспективі курс на прискорення може розглядатися як чергова, проте відмінна від власне «перебудови» спроба «оновлення соціалізму».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Филатов Н. «Ускорение»: особенности концептуализации представлений о политическом времени // Вестник ПАГС. – 2009. – № 1 (18). – С. 48-55.
2. гефтер М. Из тех и этих лет. – М., 1991. – 488 с.
3. Материалы Пленума ЦК КПСС 22 ноября 1982 г. – М.: Политиздат, 1982. – 32 с.
4. История отечества с древнейших времен до наших дней : Энциклопед. словарь / Сост.: Б. Ю. Иванов, В. М. Карев, Е. И. Куксина, А. С. Орешников, О. В. Сухарева. – М.: «Большая Российская энциклопедия». – 1999.
5. Семанов С. Андропов. 7 тайн генсека с Лубянки». – М.: Вече, 2001. – С.120
6. Андропов Ю.В. Избранные речи и статьи.– 2-е издание. – М.: Политиздат, 1983. – 320 с.
7. Евстигнеева Л. П., Евстигнеев р. Н. Двадцать лет российской трансформации. От ускорения к ускорению размышления над итогами двадцатилетия // Общественные науки и современность. – 2005. – № 3. –С. 17-33.
8. Тарасов В. Образ горбачовської «перебудови» 1985-1991 років в сучасній історіографії: проблема термінології та інтерпретації // Грані. – 2008. – №4. – С.25-28.
9. Тарасов В. «Епоха» в лапках: термінологія перебудови 1985-1991 рр. як предмет історіографічного дослідження // Інтелігенція і влада: наук. зб. / за ред. д.і.н., проф. Г.Гончарука. – Вип. 20. Серія: Історія. – Одеса: Астропринт, 2010. – С.274-279.
10. Черняев А.С. Шесть лет с Горбачевым: По дневниковым записям. – М.: Издательская группа «Прогресс» – «Культура), 1993. – 528 с.
11. Медведев В. В команде Горбачева: взгляд изнутри. – М.: Былина, 1994. – 239 с.
12. Горбачевские чтения: Становление демократии в современной России: от Горбачева до Путина: Перестройка 20 лет спустя: Взгляд молодых исследователей. – М.: Горбачев-Фонд, 2004. – 170 с.
13. Доклад, приуроченный к 25-летию начала Перестройки, подготовлен по инициативе М.С.Горбачева авторским коллективом в составе: чл.-корр. РАН В.А.Медведев; д.и.н., профессор А.А.Галкин; д.ф.н, профессор Ю.А.Красин; к.ю.н. Г.С.Остроумов; д.ф.н.,

профессор Б.Ф.Славин [Електронне джерело] / Режим доступу:
http://www.gorby.ru/img.php?rubr_id=835

14. Травин Д. 1986: «Съезд победителей». 1987: Третий рубеж // Звезда. – 2006. – №2.
15. Кудров В. Метаморфозы отечественной экономической науки до и после перестройки // Общественные науки и современность. – 2005. – № 5. – С. 23-35.

Тарасов В.В. ПОЛИТИКА УСКОРЕНИЯ (1985-1987 ГГ.) В УКРАИНСКОЙ И РОССИЙСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ: ПРИРОДА, ИСТОКИ, СУЩНОСТЬ.

В статье исследуется проблематика т.н. раннего этапа перестройки – политики ускорения (1985-1987 гг.). Автор анализирует истоки и сущность ускорения, исследует характер и способы сосуществования концепции ускорения с политикой перестройки; обозначает особенности историко-научного анализа ускорения, его образы в современных исследованиях.

Ключевые слова: ускорение, перестройка, М.Горбачев, историография

Tarasov V.V. A POLICY YSKORENIE (1985-1987) IS IN UKRAINIAN AND RUSSIAN HISTORIOGRAPHY: NATURE, SOURCES, ESSENCE

The article is devoted a problem so-called the early stage of perestroika are politicians of yskorenie (1985-1987). An author analyses sources and essence of yskorenie, probes character and methods of coexistence of conception of yskorenie with the policy of perestroika; designates the features of istoriko-scientific analysis of yskorenie, his appearances in modern researches.

Keywords: yskorenie, perestroika, M.Gorbachev, historiography

УДК 39:316.723(477.44)»19-20»

В.О. Гребеньова

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ СУБКУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІСТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ВІННИЧЧИНИ)

Стаття присвячена аналізу архівних, друкованих, експедиційних та польових матеріалів автора з дослідження дитячої субкультури українців другої половини ХХ – початку ХХІст. Вінниччини.

Ключові слова: джерельна база, етнологія дитинства, дитяча субкультура, рукописні фонди, дитячі заняття, дитячі ігри.

Дитина як об'єкт дослідження до поля зору науковців в українській етнографії потрапила наприкінці ХІХ ст. в контексті вивчення різнобічних аспектів традиційного життя українського народу. Даному питанню присвячено ряд наукових праць, які не торкаються регіонального дослідження, тому на основі залучення різноманітних джерел здійснено цілісне дослідження дитячої субкультури українців Вінниччини.

Джерельну базу досліджуваної теми складають архівні, експедиційні та друковані джерела. Їх розподілено на кілька груп.

Першу групу джерел становлять великий масив матеріалів, що зберігаються у різних архівах. Найбільш цінні інформації з дитячої субкультури кінця ХІХ – початку ХХ ст. містяться в Наукових архівних фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, що відображають та фіксують різноманітні аспекти функціонування традиційної культури українців (фонд 3 «М. Білозерський», фонд 14 «Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського», фонд 15 «В. Кравченка», фонд 28 «В. Гнатюка», фонд 29 «Етнографічної комісії при Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка» тощо).

Відомості про легенди, дитячі забави, ігри, забобони, примовки, декотрі народні прикмети, вірування, котрі записані в селах Кам'янець-Подільської області (тепер Хмельницької) містяться в фонді В. Гнатюка, де збирач показує, як проходить формування життєвого досвіду індивіда [1].